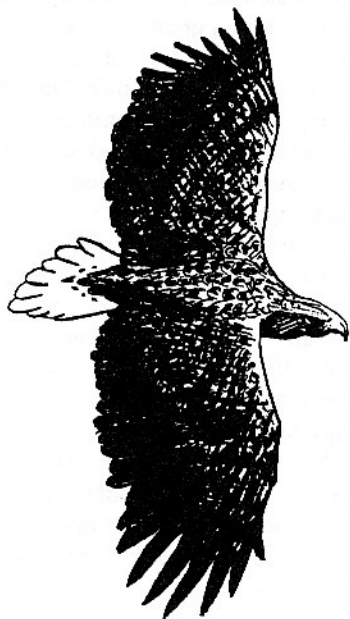

Sett och hört i markerna

sammanställt av Mikael Leppälampi Text och teckningar

Goda nyheter kan rapporteras från markerna i sommar. För första gången har smålom och havsörn häckat i kommunen. Vi har utöver det berikats med en helt ny våtmark, som kommit till då delar av Toftmossens torvbrytning lagts ner. Bland häckande fågelarter i den nya sjön kan nämnas 65 par skrattnås, sångsvan, två par svart-hakedopping, två par mindre strandpipare, 4 par sothöna, tofsvipa och grönbena. Även lärkfalk, brun kärrhök och vattenrall har iakttagits.

Havsörn

Första kärrsångaren hördes i Lisjöviken 9/6. Den 16/6 sjöng två fåglar i vägförgreningen vid Ålunda söder om Västersjön. Vid kanalbanken i Sura sjöng fem härmsångare 1/6. Ett par stenknäck sågs under hela juni vid Blåbärsvägen, där de åt solrosfrö vid fågelbord. Rosenfinken har hörts sjunga vid Hjulverkstån/Kantzowska 5/6 och vid Blåbärsvägen 26/7. Sammanlagt hördes 16 nattskärror på skogarna under sommarnätterna, vilket tyder på en ökning i trakten.

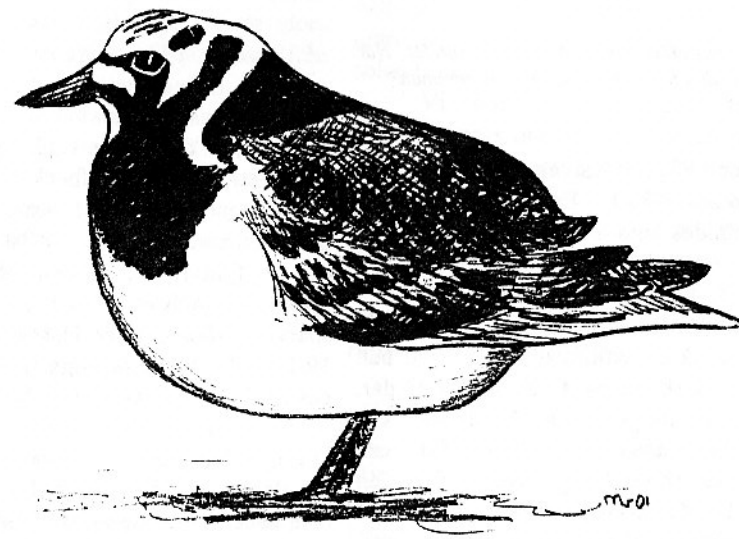
Två kornknarrar har hörts vid Lisjö ängar 9/6 samt två vid pumpängen, Västersjön 16/6. En flodsångare sjöng från sumpmarkerna vid reningsverket 13/6. Hornugglan har häckat vid Rönningstorp och Klingbo. Kvällen den 19/6 hördes en vaktel från Bryggeriängen. Vid åkröken, Ståltorp, simmade en storskrakshona med sex ungar den 24/6. Björkudden vid L Nadden gästades av en sjungande busksångare 26/6. Världens största tärna, skräntärnan, sågs vid Gnien 29/6. Där sågs dessutom en ensam småspov rasta 1/7. Den 16/7 sträckte 25 småspovar över samma lokal. Från Högbymaden föreligger några fina rastobsar; en roskarl och en myrsnäppa 18/7 och den sistnämnda även den 28/8, samt 98 kärrsnäppor och 21 spovsnäppor 19/7.

Mindre hackspetten har genomfört en häckning vid Spångenområdet i Ramnäs. Observationen gjordes 20/7. Över Gnien sågs en ängshök (hona) 23/7, en labb (mörk fas) 26/7 och en glada 29/7. Vecka 32 inträffade ett omfattande vadarsträck över kommunen. Från Snickarberget räknades det in 165 kustpipare, 53 myrspov och en fjällvråk 6/8. Den 10/8 183 myrspov, 106 kustpipare vid Gnien och samma dag, återigen från Snickarberget 438 kustpipare, 114 kustsnäppa, och hela 1470 myrspovar. 20/8 rastade två orädda smalnäbbade nötkräkor vid Snickarberget.

Pilgrimsfalk har rapporterats från bl a Gnien 26/8 (en ungfågel), en sträckande hona sågs från Snickarberget

10/9 och en ungfågel vid Gnien samma dag. En vid Storängen 21/9 och en hona vid Gnien 25/9. Pilgrimsfalken ökar långsamt i landet och ses numera vid alltfler tillfällen i kommunen. Den sällsynta tretåiga hackspetten fanns vid Dalkarstorp 26/8, vid Gniens strandskog 6/10 och vid Östra Vålsjön 7/10. En alpsglare (ny art för Västmanland) sågs sträcka över Virsbosjön 15/9. Vid Gnien sågs en aftonfalk sträcka 21/9.

I höst har för första gången fyra kronhjortar setts vid Stormossens energiskogsodling. Från Naturklubbens ringmärkningscentral vid Lisjöviken rapporteras det att man ringmärkt en snösiska 29/9 samt ytterligare två 6/10, en sibirisk gransångare och två

Roskarl, sällsynt vadare som rastade vid Högbymaden 18 juli 2001.

brunsiskor 6/10 och en brunsiska 14/10. Stäpphöken, som haft invasionsbeteende i landet under hösten, sågs med en ungfågel sträckande över Snickarberget 6/10. Fyndet är det andra i kommunen. Samma dag sågs tre flockar prutgäss (130+80+100) från samma utsiktspunkt. En flock på ca 35 sjöorrar sträckte lågt över skogen vid Stentjärn 6/10. 10 exemplar rastade i L Nadden 20/10 och 8 fåglar rastade i Virsbojön samma dag.

Pilgrimsfalken ökar långsamt i landet. När får vi den första häckningen i kommunen?

Över Fågelmossberget sträckte en stenfalk 7/10. En dubbelbeckasin skrämde upp i slutningen från ekhagen mot Västersjön nämnda dag och det är första oktoberfyndet av arten i kommunen. Vid Gnien rastade en flock på 26 vitkindade gäss 7/10 och den 15/10 en ny flock på 65 fåglar. Aldrig tidigare har så mycket vitkindade rastat i våra trakter. En kamskrake (hane) sågs vid L Nadden 15/10. Detta var tredje gången den observerats i kommunen och troligen rör det sig om en parkrymling.

En smålom låg i Sörsjön 14-17/10. Vid Magforsen sågs den mycket vackra färggranna ädelstenen kungsfiskaren 15/10 och senare vid slussen 25/10. Mindre sångsvan rastade med nio gamla fåglar vid Lisjö ängar 17/10. Det är den största flocken som setts i trakten. Inte nog med det, veckan senare (21/10) sågs 11 bläsgäss rasta på samma lokal, tillika största flocken i trakten av denna art.

En dvärgbeckasin sågs vanka omkring bland ett 10-tal enkelbeckasiner vid Lisjö ängar 17/10. Vid sträckräkning från Snickarberget den 18/10 noterades 76 fjällvråkar, 36 ormvråkar, 32 sparvhökar och en kungsörn. 11 snösparvar sträckte över Hasselboberget 19/10 och vid Lisjö ängar rastade en ensam fågel 21/10.

Slutligen har gråspett rapporterats med sex fynd i oktober, från Lisjöviken, badplatsen vid Glåpen, Borgåsen, Dalbacken och Kroksundsskogen.

Notiser

Trankväll vid Fläcksjön

Fredagkvällen den 21/9 var vi 12 personer som hörsammat föreningens inbjudan till en, skulle det visa sig, trevlig och spännande höstkväll i tranans tecken. Det hela var ett samarrangemang med föreningarna i Västerås och Norberg, så minst ett 40-tal kikarförsedda fågelvänner spanade från höjderna vid Näs i nordost ut över den mäktiga sjön. Långt ut i vattnet sticker några stenar upp och på dessa avtecknade sig ett par storskarvar, vilket var en bra början på kvällen.

Vid skymningsdags kom så enstaka tranor, "förtrupperna" och landade ute i träskmarkerna, där de stora fåglarna övernattar, väl skyddade från hungriga predatorer. Sedan kom en flock på hundratalet grågäss, innan luften fylldes med ca 500 tranor, som för tillfället fanns i området. En pampig syn- och (inte minst ljudupplevelse) i dunklet denna mulna och ljumma höstkväll.

Kikarspaning avslöjade en älgfamilj bland buskagen på motsatta sjösidan. Tjuren hade sex taggar och ett mäktigt hakskegg, påstod någon, som förmodligen hade bättre kikare än undertecknad.

Under kvällen bjöds det på ett mycket välarrangerat och välsmakande soppkök med tillhörande smörgåsbord och kaffe med dopp. Till detta berättade Daniel Green om ett på-

gående tranprojekt där färgringmärkningar av oflygga tranungar och kommande avläsningar av dessa, ska ge svar på frågor om bl a "våra västmanländska tranors ursprung".

Tom Sävström

Höstdagjämning på Rövalsmossen

Gemensam utflykt med Naturklubben och SNF-kretsen samlade 11 deltagare. Vädret var på morgonen lite grått men lättade så småningom och solen tittade fram.

Vi började vandringen från vägs slutet norr om Rövalsmossen och stövlade ut på gungande tuvor. Vi besökte Gåsvadbäckens källområden i öster och studerade den s k "slukbäcken", dvs bäcken försvinner ner under mossen och dyker upp igen flera hundra meter längre fram. Detta upprepas här vid två tillfällen.

Vi kryssade vidare mellan dygölar och martallar sydvästut ner mot ön, skogsområdet mellan Rövals- och Stingsmossen. På ön hittades gott om gula och trattkantareller. Kafferast intogs på en berghäll med fin utsikt över Stingsmossens sydöstra delar. Vidare genom ungsbogen, skrämde

upp några orrar, besökte Rövalleskolan, timrad på 40-talet för skogshuggare av bl a Ludvig Johansson i Gåsvad. Där-
 efter ner mot Lisselmossen, en tjäder-
 tupp lättade bullrande från en håll,
 besökte fornminnet, tre stensträngar
 15 m långa utlagda i fyrkant med en
 sida öppen, placerat på en udde mellan
 två kärrdrag. Kan det möjligen ha varit
 en anordning för fångst av varg, s k
 varggård? Området kallas för gård-
 myra.

Styrde våra steg mot Rövalles-
 mossen där vi åter fann en fin berghäll
 i kanten att rasta på. En präktig, fränt
 doftande brunstgrop efter älgarnas
 bestyr fanns strax intill och ute på
 mosseplanet bedrev en varfågel
 spaning från topparna. Några duvor
 sträckte och likaså hördes tranor och
 gäss. Senare på eftermiddagen passe-
 rade 80 tranor över Kyrkbyn i två
 vackra formationer på sin väg mot
 sydliga nejder.

Lennart Eriksson

Östra Vålsjön runt

Nej, inget cykellopp, utan vi
 fick bengå, för att använda ett trevligt
 norrländskt uttryck. Två personer
 utgör en folksamling - Tom Sävström
 och jag - och flera blev vi inte denna
 ljumma och gråmulna dag, när skogs-
 utflykt var utlyst. Apostlahästarna
 gjorde tjänst från Skinnartorp och där
 fann vi strax ett av de rösen som ut-
 märker gränsen mellan Ramnäs och
 Sura socknar. Just där i trakten gör
 den märkliga bukter och vinklar för att
 föra dessa skogsgårdar till Ramnäs.

Allmänningsskogen, nu avverk-
 ningsmogen, har mjukt mostställe för
 gamla fossingar. Tom bet i en vit ticka
 och ansiktsuttrycket gav besked -
 bitterticka! Även grönpörolan vittnade
 om gammelskogen. Tre sångsvanars
 ödemarksstämmor hördes över Östra
 Vålsjön och en flock blåsänder busade
 av och an. Gröngöling, spillkråka och
 större hackspett hördes omväxlande
 medan vi njöt av första kaffepausen.

Vi balanserade på en kullfallen
 björk över sjöns breda och djupa ut-
 lopp i norr. "Värre saker har vi varit
 med om", sa Tom, när vi väl tagit oss
 över. Så sant! Vi fann lopplummer på
 en moränhöjd, medan vi gick mot en
 utmark, tillhörig Skinnartorp. Denna
 är belägen som enklav i Allmänningss-
 kogen och i Sura socken, noga an-
 givet på de ekonomiska kartbladen.
 Flera dylika finns i närheten och
 består av slogmossar eller slogkärr.
 Det är Vålbo, Usträngsbo, Björkkärret
 (egentligen Högbo 1:3 för att vara
 exakt) och Skinnartorp som av gam-
 mal hävd skördat vinterfoder där. Det
 är talande bevis om mödan, att kunna

föda husdjuren över vintern, samt om
 bebyggelsens höga ålder.

Komna i sjöns västända och
 dess något sankan granridå, såg vi en
 del döda barrträd sakna barkstycken.
 En misstanke om förövarerna besanna-
 des strax, en hane av tretåig hackspett,
 gulhjässad och orädd exponerade sig
 villigt i en tall. Strax kom de tre sång-
 svanarna flygande bakom. En tränad
 kameraskytt hade här kunnat få en
 vildmarksbild.

På utsiktsberget i söder blev
 andra rast, sedan vi besett ett högt och
 jämnvuxet enträd. Vi gladdes över de
 fyra hackspettsarter vi sett. Ovan oss
 pockade en korp på uppmärksamhet.

Utflykten avslutade vi med en
 hastig kontroll över Lisjö ängar, där
 en blå kärrhökshane flög av och an -
 en åkersork suttet nog fint! Senare på
 dagen skulle vi träffa en skogsman
 från häradsallmänningen för att tala
 skötsel av Västsura hästhage. Men det
 är en annan historia, som en välkänd
 dansk, H Ch Andersen, skrev.

Arne Persson

Sandkilen senhöstslåtrades

Den 8/9 var det meningen - men
 det blev först den 20/10. Men bättre
 sent än aldrig gäller i sammanhanget,
 då vi i Naturskyddsföreningen bestämt
 oss för att slå ett slag för fältgenti-
 anans väl och ve. I augusti stod ett
 10-tal stora fina blåblommade genti-
 anaplantor i ängen - som ett kvitto på
 hävdens betydelse.

Vid slåttern kunde vi räkna till
 ett 10-tal köttiga och vackra, tillika
 slåttergynnade, scharlakansröda vax-
 skivlingar i den mossiga grässvålen.
 Som vanligt avslutades med kaffe i
 den steniga gråfibblebacken intill, var-
 ifrån vi fick avnjuta en tjädertupps
 segelflykt i talltoppshöjd.

Tom Sävström

Färggranna svampar och myllrande fågelliv på Lisjö- utflykt

"Alltid hittar vi något spännan-
 de i backarna" - var vad som utlova-
 des i programbladet, när vi skulle
 besöka naturbetesmarkerna kring Bo-
 vallen och Holmtorpet i Lisjö. Vädret
 var perfekt, kring 8 plusgrader, mulet
 och absolut vindstilla. Några kritvita
 sångsvanar avtecknade sig i skarp
 kontrast mot Norrsjöns svarta, spegel-
 blanka vattenyta. En härlig höst-
 morgon!

Strax innanför stängslet i Bo-
 vallen lyste det fläckvis knallrött av
 blodvaxingar i den steniga kortbetade

ändmoränen. Snart hade vi studerat ett 10-tal olika "ängssvampar", däribland en grupp av den sällsynta olivjordtungan. Vi kunde inte avstå en kopp kaffe i nästa backe varifrån vi beundrade björkhagen ner mot Norrsjön, fotograferad redan på 1950-talet av Per Löf. (Bilderna kända för den som läst bokverket Natur i Västmanland, utgiven 1958).

Vi följde lisjöbanan fram till holmtorpshagen där vi förundrades över senblommande gråfibblor och jungfrulin, ett sista stänk av sommaren inför en definitiv och allt närmare annalkande vinter.

Innan hemfärd besöktes Lisjö ängar där sångsvanar och tofsvipor bjöd på rena vårstämningen. Mikael upptäckte genast en gammal havsörn i en asp, omringad av en flock kråkor och Arne hittade 11 blåsgäss som sökte föda ute i ävjan. En blåhök svepte i elegant flykt fram och åter över stubben och enstaka snösparvers melodiska klirranden (Rosenbergs beskrivning) hörs ovanifrån. Ett par råkor och varfågel måste nämnas avslutningsvis denna dag, som närmare bestämt var den 21 oktober.

Tom Sävström

blå kärrhök

Nya tickor av Tom Sävström

-"Vad bryr jag mig om tickor när det finns flickor", lär en gång den kände stockholmsmykologen Nils Suber ha yttrat. Men hur det än förhåller sig med den saken, så är det här med tickor intressant. Här presenteras tre nya arter som hittats i Surahammars kommun och som inte tidigare rapporterats från Västmanland, (enligt Olofssons rapport 1995, Tickor i Sverige).

Tegelticka

Daedaleopsis confragosa

Den 19/2-2000 gjordes det överraskande fyndet av tegeltickan i den fina strandskogen mellan ån och återvinningsstationen på bruksområdet. På sidan av en vågrätt "hängande", c:a två decimeter tjock sälgstam växte ett par små takteggellagda fruktkroppar. Hatten var brunaktig och tydligt zonerad i mörkare, nästan svart färg. Porerna bruna, labyrinthiska till skivlika.

Tegeltickan uppvisar en oceanisk utbredningsbild och förekommer främst i fuktiga miljöer på salix. Den är vanligast i sydvästra delen av landet. Den andra arten i släktet, skivtickan, avlöser tegeltickan norrut, där den för det mesta påträffas på torra stående björkstammar.

Mögelticka

Antrodia vaillantii

I litteraturen står att läsa om denna resupinata ticka att den trivs på bearbetad ved i exempelvis jordkällare och gruvor, men även på soptippar.

"VäxtNytt"

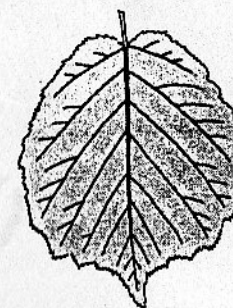
Flera klockor i pyrolaskogen

I Mergus nr 2-00 rapporterades om första fynden av klockpyrolan i Surahammars kommun. Den hittades 2000 i en linja öster om Grotten samt på västuraskogen. Under 2001 har jag hittat den på en lokal norr om Sandtorp (på Bruksleden) och öster om Gammelby i Virsbo. I båda fallen växte den på och intill vältrampad skogsstig.

I lunden vid Degran hittades den, gångna sommaren ytterligare några exemplar av orkideén grönkulla, och i ett fint lövområde med hassel vid Harkärret uppträdde trolldruvan tämligen rikligt. Den 10 juni 2001 kunde låsbräknar räknas i 100-tal i Elingbos betesbackar. Den förekom rikligt även i Norrby och i Sångkärrsbacken.

På fornborgen växer som bekant en hel del hassel och bland dem måbär, skogstry, blåsippor och trolldruva. På de mossiga stenarna i själva borgen växer stinknäva och kärleksört, där annars träjon är den verkliga karaktärsarten.

Tom Sävström

Var ska man då eftersöka den i Sura om inte på brukets gamla byggtipp. Så gjorde jag den 15/10-99 och där, på undersidan av en murken plank, hade den funnit ett lämpligt substrat att angripa. Den är mycket tunn och med vitt till gräddfärgat hymenium, som med åldern får en mörkare brunaktig färg. En bra karaktär är de vita trådarna (rhizomorpha) i fruktkroppens kant.

Vaddporing

Anomoporia kamtschatica
(Rödlistad NT)

En märklig ticka som verkligen gör skäl för namnet. Den är vit och mjuk (mycket skör) som vadd och den växer på mycket murken markliggande barrved, gärna på undersidan av den del av stammen som ligger nedsänkt i eller som är övervuxen av mossor. Man måste alltså lyfta på veden. Ganska nyligen uppmärksammad art som hittats ett tiotal gånger i Sverige. Sannolikt är den, bl a på grund av växtsättet, förbisedd.

Mitt fynd gjordes på en c:a 15 cm tjock tall-låga, som var så murken att den smulades sönder då jag lyfte på den. Det hände sig den 25/11-01 i den fina barrskogen sydost om Rövallsmossen, innanför reservatsgränsen.